

логів нею на кіностудії науково-популярних та навчальних фільмів Київського університету були створені навчальні фільми: «У истоков Киевской Руси» у 3-х частинах (1964 р.), цикл фільмів «Древній Київ» ч. 1, «З глибини віків» ч. 2–3 (1971 р.), «Час залишає сліди» ч. 4 (1972 р.), «Свідки минулого» (1973 р.), а також «Древній Белгород» у 3-х частинах (1970–1973 рр.) та «Місто над Десною (Чернігів)» у 2-х частинах (1974 р.). В цих фільмах розповідалося як про нашу давню історію, так і наочно демонструвалася тогочасна методика археологічних досліджень.

У 1969 р. за матеріалами своїх багаторічних археологічних досліджень на Канівщині (Канівська комплексна археологічна експедиція 1956–1965 рр.) Галина Георгіївна захистила докторську дисертацію «Давньоруське місто Родень: Княжа гора».

З 1966 по 1976 рік очолювала Білгородську археологічну експедицію Київського університету.

З осені 1976 р. Г. Г. Мезенцева переходить на роботу до новоствореного відділу Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР у м. Одесі і започатковує дослідження слов'янських пам'яток, зокрема у м. Білгороді-Дністровському (археологічні експедиції 1977–1983 рр.). У цьому відділі на посаді старшого наукового співробітника пропрацювала до 1986 р. У цей час вона викладала в Одеському державному університеті курси: «Археологія Давньої Русі», «Культура Київської Русі», «Музезнавство» (1977–1979 рр.).

У 1986 р. повернулася до Києва і працювала спочатку старшим науковим співробітником, а потім консультантом давньоруського відділу ІА АН УРСР.

Галина Георгіївна Мезенцева внесла значний доробок в українську археологічну науку. Нею опубліковано понад 100 наукових, навчальних та науково-популярних праць, серед яких: «Музеи Украины».— К., 1959; «Нариси музейної справи».— К., 1959 (у співавт.); «Канівське поселення полян».— К., 1965; «Давньоруське місто Родень».— К., 1968; «Киев» (у співавт. з І. В. Мезенцевим).— К., 1977, К., 1981; «Музезнавство».— К., 1980 та ряд ін.

Проживаючи з осені 1991 р. у Торонто (Канада), вона продовжувала займатись улюбленою справою — публікувала статті про давню історію України, виступала з лекціями, підготувала до видання енциклопедичний словник-довідник «Дослідники археології України», надрукований у Чернігівському видавництві «Сіверянська думка» (1997 р.). Вже тяжко хвора вона встигла зробити авторські правки у сигнальному екземплярі цього видання.

Галина Георгіївна Мезенцева померла 24 листопада 1997 р. у м. Торонто в Канаді і похована за православним обрядом на міському цвинтарі «York Semetery» серед інших українських та російських діячів науки та культури.

Світла пам'ять про Галину Георгіївну назавжди залишиться в серцях її колег та учнів, а науковий доробок буде сприяти подальшому розвитку української культури та науки.

ПАМ'ЯТІ ІВАНА ГАВРИЛОВИЧА ШОВКОПЛЯСА

13 червня 1997 р., на 76-му році, пішов з життя відомий український археолог, фахівець у галузі вивчення палеоліту, доктор історичних наук професор Іван Гаврилович Шовкопляс.

Іван Гаврилович належав до тієї плеяди українських археологів, завдяки творчим зусиллям яких у повоєнні роки була відроджена археологічна наука в Україні і створені всі необхідні передумови для її подальшого успішного розвитку. Саме на цьому була зосереджена його діяльність у 50-ті роки на посаді заступника директора Інституту археології АН УРСР. У цей же час, під керів-

ництвом та за безпосередньою участю І. Г. Шовкопляса були розпочато безпрецедентні за обсягом розкопки цілої низки унікальних пізньопалеолітичних пам'яток Середнього Подніпров'я, що дало змогу віднести Україну до рівня однієї з найкраще вивчених країн Східної Європи.

Внаслідок робіт на таких, тепер вже всесвітньовідомих стоянках як Радомішль, Ключі, Мізин, Добраничівка, Фастів та ін. було здобуто першокласні джерела для подальшого вивчення соціально-економічного і культурного розвитку найдавнішого населення України та суміжних територій. Ним була успішно продовжена, запропонована П. П. Єфименком, методика розкопок пізньопалеолітичних пам'яток на великих площах, що охоплювали всю територію давніх поселень. І. Г. Шовкопляс уперше обгрунтував й виділення окремих господарсько-побутових комплексів (що включали житла, господарські ями, вогнища та місця обробки кременю) як цілісних об'єктів проживання сімей палеолітичних мисливців, що дозволило кардинально змінити погляди тогочасних фахівців на структуру поселень, кількість та устрій стародавньої общини, вони стали основою подальших палеоекономічних та демографічних реконструкцій палеолітичних суспільств.

Творчому доробку І. Г. Шовкопляса належать понад 130 друкованих праць, в тому числі ряд монографій («Кам'яний вік на території Української РСР», «Мезинская стоянка (к истории Среднеднепровского бассейна в позднепалеолитическую эпоху» тощо), без яких сьогодні не обходиться жоден з сучасних дослідників палеоліту Європи. Зокрема, він уперше запропонував схему хронологічного поділу пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я, що загалом визнається більшістю фахівців і донині. Не втратила своєї наукової ваги і його інтерпретація Радомішльської стоянки як найдавнішої пізньопалеолітичної пам'ятки Північної України. Зберегли свою наукову цінність висновки щодо комплексу Ключів як прямого, але поки що єдиного аналога унікального Пушкарівського поселення. Важливим науковим доробком Івана Гавриловича було дослідження проблеми палеолітичних жител, що дало поштовх до вивчення господарської моделі та соціальної структури общин мисливців на мамутів Східноєвропейських рівнин.

Гордістю української науки є знаний у багатьох країнах світу Археологічний музей Національної Академії наук України, фундатором якого був І. Г. Шовкопляс. Під його керівництвом музей вже у перші роки його існування перетворився на установу, що відігравала велику роль у поширенні археологічних знань серед населення та наочно демонструвала високі наукові досягнення української археології. Завдяки ентузіазму Івана Гавриловича на території Добраничівського поселення було музеєфіковано перший і поки що єдиний на Україні житлово-побутовий комплекс мисливців на мамутів. Цей комплекс, добре відомий серед вітчизняних та зарубіжних палеолітознавців, на відміну від розкопаних

пам'яток, продовжує зберігати свою особливу наукову й пізнавальну цінність і є об'єктивною джерелознавчою базою для найновіших гіпотез щодо структури поселень пізньопалеолітичного населення Східної Європи.

Однією з важливих ланок плідної діяльності І. Г. Шовкопляса в археології була бібліографічна робота. Саме внаслідок його спроб найповніше представити досягнення українських археологів 30—40-х років (й у тому числі «українських буржуазних націоналістів» та інших так званих ворогів народу) він був на початку 70-х років підданий безпідставним переслідуванням та звільнений з Інституту археології. Протягом останніх двадцяти п'яти років Іван Гаврилович працював у Центральній науковій бібліотеці НАН України, продовжуючи займатися як науковою, так і бібліографічною роботою. Підготовлені ним бібліографічні довідники з української археології, особливо фундаментальна праця «Археология Украинской ССР (библиографический указатель 1818—1980)» — явище унікальне не лише для нашої країни, але й для всього світу.

Велику увагу приділяв І. Г. Шовкопляс навчанню молодих археологів, й у тому числі студентської молоді. Кілька поколінь вітчизняних фахівців починали своє знайомство з археологією, використовуючи підручник Івана Гавриловича з основ цієї науки.

Ім'я Івана Гавриловича Шовкопляса назавжди вписане в історію українського та світового палеолітознавства. Пам'ять про нього збережуть не тільки ті, кому пощастило з ним безпосередньо спілкуватися, але й усі прийдешні покоління майбутніх українських палеолітознавців.